

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄС

УДК 341.171

Ратушний Сергій Миколайович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»¹

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття є спробою аналізу Угоди про асоціацію Україна-ЄС як специфічного джерела права Європейського Союзу. Здійснено стислий огляд її місця в системі джерел права ЄС, юридичних властивостей, зокрема, прямої дії, виклад основних положень і завдань, що постають у зв'язку з набуття Угодою чинності та її імплементацією.

Ключові слова: асоціація, угода про асоціацію, змішані угоди, джерела права ЄС, пряма дія права ЄС, гармонізація, імплементація, євроінтеграційна стратегія України.

The article is an attempt to analyze the EU-Ukraine Association Agreement as a specific source of European Union Law. It is provided a brief overview of its place within EU Law sources, its legal features, specifically direct effect and abstracts of tasks that arise in connection with its entering into force and its implementation.

Keywords: association, association agreement, mixed agreement, sources of EU law, direct effect of EU law, harmonization, implementation, Ukrainian European integration strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями теорії та практики. Право Європейського Союзу, будучи правовою системою *sui generis*, характеризується значною кількістю специфічних властивостей та ознак, які якісно відрізняють її як від міжнародного права, так і національних правових систем. Це проявляється, у тому числі, в існуючих підходах щодо його джерел.

Домінуюча сьогодні класифікація, побудована на основі формальних і змістовних критеріїв, поділяє джерела права ЄС на первинне, вторинне та додаткове право. У цілому, такий підхід за-

¹Ratushnyi Sergii, PhD in Law, Associate Professor of International and European Law Department Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

довольняє потреби теорії права і практики правового регулювання, зокрема діяльності Суду ЄС. Проте, початок конституційного оформлення відносин європейської інтеграції та остаточне ствердження міжнародної правосуб'єктності Європейського Союзу, обумовлюють об'єктивну потребу додаткового, більш глибокого вивчення питань, пов'язаних з такими джерелами права ЄС, як міжнародні договори. Зростання ролі і значення останніх як важливого інструменту зовнішньої політики ЄС робить системний аналіз місця міжнародних договорів у правовій системі ЄС актуальним як з наукової точки зору, так із практичної. Конкретно для України актуальність питання ще більш посилюється укладанням Угоди про асоціацію з ЄС і завданнями на її подальшу імплементацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблематика питань, пов'язаних з укладанням і подальшими перспективами Угоди про асоціацію Україна-ЄС, у цілому, досить популярна у вітчизняних науковців-правників. З'явилося багато публікацій, які стосуються різних аспектів цієї теми. Зокрема, це дослідження О. Вишнякова, Т. Кузьо, М. Микієвича, В. Муравйова, Н. Мушак, Р. Петрова, К. Смірнкової Р. Хорольського та інших. Не зважаючи на це, комплексних правових досліджень цієї Угоди як джерела права Європейського Союзу ще бракує.

Формулювання мети та завдань статті. Мета дослідження включає аналіз Угоди про асоціацію Україна-ЄС як специфічного джерела права Європейського Союзу через призму її використання як інструменту розвитку двосторонніх відносин і реалізації євроінтеграційного курсу України.

Виклад основного матеріалу. Україна, проголосивши з перших років незалежності курс на європейську інтеграцію, протягом майже чверті століття залишалась без реальних зрушень на цьому шляху. Підписання Угоди про асоціацію стало не лише документальним підтвердженням обраного вектору розвитку. Йдеться про необхідні для євроінтеграції конкретні результати, реалізацію низки важливих реформ і запровадження європейських стандартів і норм. Але потенціалом цього документу можна скористатися по-різному, а можна й змарнувати. Тому адекватна відповідь на питання, чим власне є цей міжнародний договір і якою є його роль у розвитку права Європейського Союзу та права України, дозволить, у тому числі, уникнути завищених очікувань чи надмірного скептицизму та налаштуватися на конкретну, важку, але необхідну щоденну роботу по її імплементації.

Міжнародні договори (угоди) Європейського Союзу є результатом «узгодження воль» з іншими суб'єктами міжнародного права: третіх держав, або міжнародних міжурядових організацій. Вимоги щодо їх укладання впливають з положень установчих договорів. У п. 1 ст. 216 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) [1] перераховано випадки, в яких ЄС уповноважений укладати такі угоди, а в п. 2 — закладено основи їх юридичної обов'язковості: «Угоди, що їх укладає Союз, є обов'язковими для інституцій Союзу та держав-членів».

У європейській доктрині цей вид джерел відносять до вторинного права ЄС (хоча українські автори іноді пропонують розглядати їх самостійними джерелами [2, с.75]). Це означає, що вони укладаються за умов і в порядку, встановленому установчими договорами, повинні відповідати і не суперечити їм. У свою чергу, юридична сила міжнародних угод ЄС є більшою, ніж односторонніх актів вторинного права, проте публікуються вони як додаток до регламентів, якими їх ухвалено Радою.

Міжнародні договори мають обов'язкове застосування на всій території ЄС. Отже вони виступають важливим джерелом права не тільки Союзу, але й його держав-членів. Як відзначалося багатьма науковцями та підтверджено рішеннями Суду ЄС, зокрема по справі *Kupferberg* [4], за умови відповідності т.з. «критеріям Ван Генда» [3]¹, їх положення мають пряму дію. У матеріалах по справі *Demirel* відзначено: «Положення угоди (*про асоціацію* авт.), укладеної Співтовариством з країнами, які не є членами, повинні розглядатися як такі, що мають пряму дію, приймаючи до уваги її формулювання, мету і характер самої угоди, якщо це положення містить чітке і ясне зобов'язання, виконання й наслідки дії якого, не обумовленні прийняттям будь-яких подальших заходів» [5].

Окрему категорію міжнародних договорів утворюють так звані змішані угоди. Основна їх відмінність полягає в тому, що стороною у такій угоді є спільно Європейський Союз (Співтовариства) і держави-члени.

Існування договірної практики щодо укладання змішаних угод пов'язане зі спільною компетенцією Союзу та держав-членів, як це зазначено у ст. 4 ДФЄС, і необхідністю досягнення в цих ви-

---

¹ У рішенні в справі *Van Gend* Суд ЄС пояснив, що не всі статті Договору є нормами прямої дії. Для цього, відповідне положення має відповідати певним критеріям: бути ясним, безумовним, містити скоріше негативне, а не позитивне зобов'язання, не містити застереження з боку держави-члена і не залежати від будь-яких заходів національної імплементації.

падках їх спільної згоди. Як підкреслив Суд ЄС, здійснення спільної компетенції передбачає спільні дії та спільні зобов'язання Співтовариства (зараз — Союзу) та держав-членів щодо третьої сторони з метою запобігання будь-якого порушення наявного розподілу повноважень на користь однієї з сторін [6, с. 215]. На практиці це означає, що ЄС і держави-члени беруть участь як у процесі переговорів щодо укладання таких угод, так і у виконанні зобов'язань за ними.

Оскільки компетенція Союзу має сталу тенденцію до свого розширення, і третім країнам часто важко буває визначити, хто конкретно — ЄС чи держави-члени має повноваження з певного питання, формат змішаної угоди допомагає запобігти можливим проблемам, пов'язаним з різним тлумаченням з боку ЄС і держав-членів розподілу компетенції щодо відносин з третіми країнами. І в цілому (тут не можна не погодитися з думкою В.І. Муравйова [7, с.13]), він може бути настільки зручним для всіх учасників, що до укладання змішаних угод вдаються навіть тоді, коли в цьому немає нагальної потреби.

Загальна процедура ініціації змішаних договорів і проведення переговорів є загалом стандартною для всіх міжнародних договорів ЄС і визначається базовими положеннями ст. 218 ДФЄС. Однак підписання та наступне набуття чинності залежать у цьому випадку не тільки від інститутів Союзу, але й від держав-членів. Зокрема, рішення про укладання угоди Рада ухвалює після отримання згоди Європейського парламенту та усіх держав-членів, відповідно до їх національних конституційних правил і процедур, які не обов'язково узгоджені з положеннями установчих договорів. Як наслідок, виникає досить ускладнена правова ситуація: по-перше, держава-член ЄС двічі висловлює свою позицію щодо Угоди — через голос у Раді ЄС і на національному рівні; по-друге, якщо третя держава щодо змішаної угоди застосовує національне законодавство про міжнародні договори, то зі сторони ЄС процедури мають складніший характер, оскільки кожне рішення передбачає залучення трьох інституцій ЄС: Комісії, Ради та Європейського Парламенту; по-третє, після підписання і ратифікації угоди дії третьої держави, з одного боку, і дії ЄС та його держав-членів, з іншого боку, регулюватимуться правом міжнародних договорів [8].

Прикладами змішаних міжнародних договорів у договірній практиці ЄС є укладені в 90-х — на початку 2000-х рр. з колишніми союзними республіками, а нині незалежними державами

Угоди про партнерство та співробітництво¹ та Угоди про партнерство та співробітництво з налагодження партнерських відносин², Угода про торгівлю, розвиток і співробітництво з Південно-Африканською Республікою (1999 р.), Рамкова угода про партнерство та співробітництво з Республікою Філіппіни (2012 р.) тощо. У формі змішаних угод укладаються угоди про асоціацію.

Термін «асоціація» в праві ЄС є досить поширеним, хоча його розуміння інше, ніж «асоційоване членство», прийняте в сучасному праві міжнародних організацій³. В установчих договорах ЄС, у т.ч. у редакції Лісабонського договору, поняття «асоційованого членства» відсутнє. Відповідно, такого формату стосунків із країнами-партнерами у Європейському Союзі не існує в принципі. Проте існує ст. 217 ДФЄС, згідно з якою Союз може укладати угоди з однією або більше третіми країнами або міжнародними організаціями, що запроваджують асоціацію, включаючи взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальні процедури. Як встановив Суд ЄС по справі *Demirel*, «угода про асоціацію створює особливі привілейовані відносини з країною — не членом ЄС, яка повинна, принаймні, у певній мірі, брати участь у системі Спільноти» [5] в усіх сферах, як це передбачено установчими договорами. Хоча за твердженням деяких фахівців предметна сфера, що може регулюватись угодами про асоціацію, нормативно не визначена, і є спірною [9, с. 259], пануючою є думка, що ст. 217 «містить норму, яка визначає власну предметну сферу регулювання, і уможливорює більш гнучкі, менші за обсягом, особливі відносини з ЄС, аніж ті, які передбачає вступ» [10].

Таким чином, Угода про асоціацію — це особлива угода у системі договорів Європейського Союзу, яка укладається відповідно до ст. 217 ДФЄС з державою-не членом ЄС, створює рамки для налагодження поглибленого тісного економічного й політичного співробітництва і має на меті забезпечення виключних (привілейованих) відносин між Європейським Союзом і партнером на

¹З Україною (1994), Республікою Молдовою (1994), Республікою Казахстан (1995), Киргизькою Республікою (1995), Республікою Білорусь (1995), Грузією (1996), Республікою Вірменією (1996), Республікою Азербайджан (1996) та Республікою Узбекистан (1996).

²З Російською Федерацією (1994), Республікою Туркменістан (2004) і Республікою Таджикистан (2004).

³В праві міжнародних організацій під асоціацією розуміють залучення певної держави до об'єднання держав, яке в будь-якому випадку за обсягом прав та обов'язків є вужчим від повноправного членства. Можливість асоціації з конкретною міжнародною організацією визначається установчими угодами останніх.

основі спільних цінностей. Внаслідок становлення принципу субсидіарності в праві ЄС, такі угоди укладаються виключно¹, як змішані угоди.

У більшості випадків, угода про асоціацію укладається в розвиток існуючої угоди про співробітництво, посилюючи тим самим відносини між партнерами. При цьому багато що залежить від конкретної назви: Угода про асоціацію, Угода про налагодження асоціації, Європейська угода про налагодження асоціації, Угода про стабілізацію та асоціацію, Європейсько-середземноморська угода про асоціацію, або Європейсько-середземноморська угода про налагодження асоціації. Враховуючи що поняття асоціації, може тлумачитися у різний спосіб залежно від формату стосунків певної країни з ЄС, по-справжньому ж вагому роль відіграє конкретний зміст угоди. Принципово важливими є також правові засади налагодження відносин асоціації.

На основі частини четвертої ДФЄС (ст. 182 ДЗЕС) ЄС запроваджує відносини асоціації з неєвропейськими країнами і суверенними територіями, які підтримують, в силу обставин, що склались історично, з переліченими у цій статті державами-членами (актуальний список цих країн і суверенних територій міститься в Додатку II до ДФЄС). Така асоціація розглядається, в основному, у контексті політики ЄС, спрямованої на розвиток цих країн.

Угоди про асоціацію, укладені з використанням ст. 217 ДФЄС, прямо чи опосередковано мають відношення до членства в ЄС, чи пов'язаних з цим перспектив. М. Кузьо, навіть пропонує включити цю ознаку в якості суттєвої для визначення угоди про асоціацію як «особливої угоди ... яка, не передбачає асоційованого членства, ... може трактуватись як така, що готує відповідну країну до вступу, але водночас такого однозначного зобов'язання не містить» [10].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 р. [12] (УА), разом із відповідними угодами ЄС з Грузією та Республікою Молдова, започаткувала, як відзначено в Преамбулі (п. А) рішення Європейського Парламенту від 1 грудня 2011 р. «нове поко-

¹Винятком стали лише перші Угоди про налагодження асоціації між Європейським економічним співтовариством з Туреччиною (1963), Мальтою (1970), Республікою Кіпр (1972).

ліній угод про асоціацію відповідно до ст. 217 ДФЄС...» [13]. Хоча в самому тексті Угоди посилення на цю статтю відсутні.

Мета України щодо набуття асоційованого статусу в ЄС, була сформульована ще в 2002 р. у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради [14]. Але переговори про укладання нової посиленої угоди, яка б замінила чинну тоді Угоду про партнерство та співробітництво, розпочалися лише у березні 2007 р. На фоні введеної Лісабонським Договором ст. 8 Договору про Європейський Союз (ДЄС) [15], згідно з якою Союз «розвиває особливі відносини з сусідніми країнами для створення на основі цінностей Союзу простору добробуту та добросусідства, якому притаманні близькі та мирні стосунки на засадах співпраці», для чого «може укласти окремі угоди з відповідними країнами», майбутнє цих переговорів виглядало не так вже однозначно. Тому, підписання, по факту, Угоди про асоціацію, можна вважати безумовним досягненням української дипломатії.

Прийняття назви «Угода про асоціація», а також аргументована кваліфікація її асоціацією у правовому розумінні цілком відповідає амбітній меті України на цьому етапі і в практичному аспекті дозволяє залучати до реалізації угоди та впровадження «привілейованих» відносин відповідне законодавство ЄС (*acquis* ЄС), включаючи існуючий масив практики Суду ЄС. Але в контексті визначеного Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (ст. 11) [16] завдання інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття повноправного членства в Європейському Союзі, Угода отримала неоднозначну оцінку. Існування і оптимістів, і скептиків з цього приводу, в цілому, є виправданим.

Дійсно, перспектива майбутнього членства в УА прямо не відзначається. Навпаки, неодноразово нагадується, що вона не встановлює кінцевої мети у співпраці ЄС-Україна [17], а політична асоціація та економічна інтеграція залежатиме від прогресу в реалізації угоди, досвіду України в забезпеченні дотримання спільних цінностей, а також від прогресу у зближенні з ЄС у політичній, економічній та правовій галузях (Копенгагенські критерії ніхто не відміняв!).

Разом із тим, право України на майбутнє членство Угодою не обмежується. ЄС та Україна визнають, що «спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав

людини і основоположних свобод і верховенство права, також є ключовими елементами цієї Угоди». Тим самим, по суті (а не за фактичним переліком) йдеться про цінності, які відображають положення ст.2 ДЕС¹, і є спільними для всіх держав-членів. На цьому фоні безумовно, позитивним сигналом слід вважати визнання, що «Україна є європейською державою і, відповідно до ст. 49 ДЕС, може подати заявку на членство в ЄС, як і будь-яка європейська держава ... в той час як укладення угоди про асоціацію... матиме важливе значення для європейської перспективи України», яке міститься в Преамбулі (п. С) рішення Європейського Парламенту від 1 грудня 2011 р. [13], пізніше підтримане його ж законодавчою резолюцією від 16 вересня 2014 р. [18]. Таким чином, УА базується на визнанні європейської ідентичності України та її європейських прагнень, і це дає певні підстави вважати європейські перспективи України (рівно як і Грузії та Республіки Молдови) цілком реальними. Принаймні, саме так стверджується в англійській версії Вікіпедії [19].

Угода про асоціацію Україна-ЄС — це документ обсягом понад 1000 сторінок, який структурно складається з преамбули, 7 частин, 43 додатків і 3 протоколів. За своїм обсягом і тематичним охопленням угода є найбільшим міжнародно-правовим документом, який уклала в своїй історії Україна. Для ЄС вона також є найглибшим міжнародним договором, що він мав будь-коли з країною, яка не є кандидатом на вступ.

Для набуття чинності Угоди про асоціацію Сторони повинні ратифікувати або затвердити цю Угоду відповідно до власних процедур. Ратифікаційні грамоти або документи про затвердження здаються на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу. Процес ратифікації вважатиметься повністю завершеним після відповідної інформації на офіційному сайті Ради. В перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження, угода набуде чинності у повному обсязі. З огляду на складність і тривалість процедури введення в дію змішаних договорів, у тексті Угоди, як це допускається ст. 218 ДФЄС, врахована можливість її тимчасового застосування в тій частині, що відноситься до виняткової компетенції Союзу (ст. 486). Відповідно до рішень Ради ЄС від 17 березня 2014 р. [20], 23 червня 2014 р. [21] і 29 вересня 2014 р. [22] визначені розді-

¹Шани людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та шанування прав людини, зокрема прав осіб, що належать до меншин.

ли/статті Угоди, які тимчасово застосовуються з 1 листопада 2014 р., та тимчасове застосування розділу 4 та відповідних статей, в яких йдеться про встановлення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі — з 1 січня 2016 р.

Положення Угоди про асоціацію є юридично зобов'язуючими. Їх успішна імплементація означатиме не тільки належну інкорпорацію норм, що діють у ЄС, але й підтвердить готовність України перейти до глибших рівнів інтеграції через проведення внутрішніх політичних та інституційних реформ. Зі свого боку, ЄС зобов'язується допомагати процесу реформ, у т.ч. фінансово, що буде його внеском у поступову інтеграцію та поглиблення політичної асоціації в контексті досягнення цілей УА.

Постійний політичний діалог і співпраця заради зміцнення в Україні поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного врядування, прав людини та фундаментальних свобод сприятимуть формуванню та реалізації відповідних правових інструментів. Тим самим, хоча прямо це поняття в УА не згадується, йдеться про одну з засадничих цінностей та інтегральну основу політик ЄС, зафіксовану в ч. 2 ст. 3 ДЄС — «надати своїм громадянам простір свободи, безпеки й правосуддя без внутрішніх кордонів, на якому забезпечено вільний рух осіб у поєднанні з належними заходами щодо контролю на зовнішніх кордонах, притулку, імміграції та попередження і боротьби зі злочинністю». Спільні дії, спрямовані на поступове зближення та узгодження позицій України та ЄС із питань зовнішньої та безпекової політики, сприятимуть глибшому залученню України до Європейської зони безпеки.

В окремому розділі УА для вибраних провідними сфер економічного та галузевого співробітництва (управління державними фінансами, довкілля, співпраця у сфері науки та технологій, промисловості та розвитку підприємництва, сільське господарство та розвиток сільської місцевості, захист прав споживачів, співпраця у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, охорона здоров'я, освіта та навчання, молодь) визначаються зміст і механізми поглиблення співпраці, стандарти та напрями для політики перетворень, зміст і напрями гармонізації законодавства сторін з цих питань.

Якщо сприймати гармонізацію внутрішнього права третіх країн із правом Європейського Союзу лише як окремий етап під час поступового залучення цих держав до процесів європейської інтеграції [11], її особливе правове значення не виправдано применшується. На нашу думку, гармонізація — це інтегральний елемент процесу інтеграції, її інструмент і критерій її успішності.

Тому саме гармонізація законодавства України з *acquis* Союзу має розглядатися чи не найважливішим напрямом реалізації євроінтеграційного курсу. Тільки через гармонізацію можна стати складовою частиною європейського правового простору стосовно не тільки інкорпорації значної частини правового доробку ЄС, але і його правозастосування, з повагою та дотриманням цінностей, на яких ґрунтується Союз.

Інша річ, що існування різних типів асоціацій третіх країн із ЄС впливає на інтенсивність процесів гармонізації у взаємовідносинах сторін, а також на підходи до визначення способів такої гармонізації [11]. У такому контексті, на нашу думку, з підписанням УА існуючий підхід до гармонізації як адаптації законодавства України до законодавства ЄС певною мірою себе вичерпав. Враховуючи пряму дію окремих положень Угоди, наразі актуальною стає вже висловлена в літературі постановка питання щодо способу гармонізації, який застосовується в самому Євросоюзі для країн-членів шляхом імплементації положень директив до їх національного правового поля [23, с. 152]. Шлях для цього в Україні могло б відкрити прийняття спеціального Закону, який санкціонував би пряму дію відповідних положень права ЄС в Україні в рамках імплементації Угоди про асоціацію.

Висновки. Таким чином, Угода про асоціацію України з ЄС, як інструмент регулювання двосторонніх відносин політичної асоціації та економічної інтеграції в рамках поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, після набуття її чинності в повному обсязі, стане важливим джерелом права Європейського Союзу, держав-членів і складовою частиною законодавства України. При цьому, певна частина положень УА як джерела права ЄС є нормами прямої дії, що гарантує права суб'єктів, фізичних та юридичних осіб, у ЄС.

Угода не визначає конкретно перспективи членства, втім є важливим кроком у реалізації законодавчо визначеного курсу України на вступ до ЄС. Її успішна реалізація створить новий формат двосторонніх відносин, набагато тісніший, дуже подібний до того, що мають досягти офіційні кандидати на вступ. Відповідність критеріям членства дозволить вийти на такий рівень розвитку, коли подальший рух у напрямі членства в ЄС перетвориться на питання лише політичної доцільності.

Встановлення асоціації України з ЄС означатиме міцні тривалі «привілейовані» двосторонні відносини, які ґрунтуються на взаємній довірі та повазі до спільних цінностей і передбачають роз-

ширення певних положень правопорядку ЄС на територію України, а з іншого боку — включення України в правову систему Союзу. За таких умов не адаптація, а гармонізація в форматі подібному до того, що використовують країни-члени ЄС, разом із визнанням прямої дії положень УА, в т.ч. на території України, найкращим чином забезпечить інкорпорацію в законодавство України обсягу *acquis* ЄС, який міститься в додатках до УА. Для цього, в свою чергу, потрібні будуть розробка і прийняття відповідного Закону (Державної програми).

Зазвичай ЄС укладає угоду про асоціацію в обмін на зобов'язання проведення реформ, для чого країна-партнер має діяти і зробити самостійні кроки. Юридичне зобов'язання реалізації передбачених УА заходів приведе до модернізації нашої держави за європейським зразком, наслідком чого стане значне підвищення якості життя громадян України, зміцнення демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Договір про функціонування Європейського Союзу. Консолідована версія в редакції Лісабонського договору // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко, за заг. ред. Г. Друзенка. — К.: К.І.С., 2010. — 536 с. *Treaty on the Functioning of the European Union. Consolidated version in the wording of the Treaty of Lisbon // Constitutional acts of the European Union (as amended by the Lisbon Treaty) / Per. H. Druzenko and S. Druzenko, under the general ed. H. Druzenko. — K.: KIS, 2010. — 536 p. [in Ukrainian]*
2. Європейське право: право Європейського союзу: підручник у трьох кн. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / В.І. Муравйов, О.М. Шпакович, О.М. Лисенко, О.В.Святун. — К.: Ін Юре, 2015. — 312 с. *European law: European Union law: a textbook in three books. Book first: Institutional law of the European Union / V. I. Muravyov, A. M. Shpakovych, O. M. Lysenko, O. V. Svyatun. — K.: In Iure, 2015. — 312 p. [in Ukrainian]*
3. *Van Gend&Loos, Case 26-62 // [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.cvce.eu/en/obj/judgment_of_the_court_van_gend_loos_case_26_62_5_february_1963-en-4b81dcab-c67e-44fa-b0c9-18c48848faf3.html*
4. *Hauptzollamt Mainz v. C.A. Kupferberg & Cie KGa.A., Case C 104/81. Judgment of the Court of 26 October 1982 // [Electronic resource].*

— Mode of access: [http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex= 61981CJ0104&lang1=en&type=TXT&ancre=](http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=61981CJ0104&lang1=en&type=TXT&ancre=)

5. Mervem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd. Case 12/86. Judgment of the Court of 30 September 1987 // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=94544&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=743413>

6. *Муравйов В. І.* Вступ до права Європейського Союзу: Підручник / В. І. Муравйов. — К.: Видавництво поліграфічного центру «Київський університет», 2007. — 303 с. Muravyov V. I. Introduction to the European Union law: Textbook / V. I. Muravyov. — K.: Publishing poligraphic center «Kyiv University», 2007. — 303 p. [in Ukrainian]

7. Європейське право: право Європейського союзу: підручник у трьох кн. Кн. третя: Право зовнішніх зносин Європейського союзу / В.І.Муравйов, М.М.Мікієвич, І.Г.Білас та ін. . — К.: Ін Юре, 2015. — 408 с. European law: European Union law: textbook in three books. Book third: the Right of external relations of the European Union / V. I. Muravyov, M.M.Mikievych, I. G. Bilas and others. — K.: In Yure, 2015. — 408 p. [in Ukrainian]

8. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.niss.gov.ua/articles/911/The Association agreement between Ukraine and the EU: the prospects of signing and the possibility of the provisional application. Analytical note of the National Institute for strategic studies of Ukraine](http://www.niss.gov.ua/articles/911/The%20Association%20agreement%20between%20Ukraine%20and%20the%20EU%20the%20prospects%20of%20signing%20and%20the%20possibility%20of%20the%20provisional%20application) // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>[in Ukrainian]

9. *Штрайнци Рудольф.* Європейське право / Р. Штрайнци. — Львів: Видавництво «Астролябія», 2009. — 480 с. Streinz Rudolf. European Law. — Lviv: Publishing House Of The «Astrolabe», 2009. — 480 p. [in Ukrainian]

10. *Кузьо М.* Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: особливі взаємини, засновані на цінностях / М. Кузьо // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association .pdf](http://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association.pdf) 2012 рік Kusio M. The Association agreement between Ukraine and the European Union: a special relationship based on values / M. Kusio // [Electronic resource]. — Mode of access: http://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association_.pdf 2012 [in Ukrainian]

11. *Муравйов В., Мушак Н.* Гармонізація внутрішнього права асоційованих країн із правом Європейського Союзу / В. Муравйов та ін. // Віче, №17, вересень 2013 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3842/> Muravyov V., Muschak N. Harmonization of the domestic law of the country associated with the law of the European Union / V. Muravyov and other // Council, No. 17, September

2013 // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.viche.info/journal/3842/> [in Ukrainian]

12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї Сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: міжнародний документ від 27 червня 2014 року // Офіційний вісник України від 26.09.2014 р. — 2014. — № 75. — Т. 1. — С. 83. — Ст. 2125. The Association Agreement between Ukraine, on the one Hand, and the European Union, the European atomic energy Community and their member States, on the other hand: international document dated 27 June 2014 // Official Bulletin of Ukraine 26.09.2014 — 2014. — No. 75. — Vol. 1. — P. 83. — St.2125. [in Ukrainian]

13. P7_TA-PROV(2011)0545 Negotiations on the EU-Ukraine Association Agreement (A7-0387/2011 — Rapporteur: Ryszard Antoni Legutko) European Parliament resolution of 1 December 2011 containing the European Parliament's recommendations to the Council, the Commission and the EEAS on the negotiations of the EU-Ukraine Association Agreement (2011/2132(INI)) // [Electronic resource]. — Mode of access: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2011/12-01/P7_TA-PROV\(2011\)12-01_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/seance_pleniere/textes_adoptes/provisoire/2011/12-01/P7_TA-PROV(2011)12-01_EN.pdf)

14. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента України від 30.04.2002 р. // Урядовий кур'єр від 04.06.2002 р. — № 100. European choice. Conceptual bases of strategy of economic and social development of Ukraine for 2002-2011: Polynephritis Ukrainian 30.04.2002 G. // Government courier from 04.06.2002. — No. 100. [in Ukrainian]

15. Договір про Європейський Союз. Консолідована версія в редакції Лісабонського договору // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко, за заг.ред. Г. Друзенка. — К.: К.І.С., 2010. — 536 с. — С. 31—71 The Treaty on European Union. Consolidated version in the wording of the Lisbon Treaty // Constitutional acts of the European Union (as amended by the Lisbon Treaty) / trans. G. Druzenko and S. Druzenko, ed. G. Druzenko. — К.: К. I. S., 2010. — 536 p — P. 31—71. [in Ukrainian]

16. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2010. — № 40. — Ст. 527. On the basis of domestic and foreign policy: the Law of Ukraine of 1 July 2010 No. 2411-VI // Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine (CDF). — 2010. — № 40. — St. 527. [in Ukrainian]

17. Council conclusions on Ukraine FOREIGN AFFAIRS. Council meeting Brussels, 3 March 2014 // [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/foraff/141291.pdf

18. European Parliament legislative resolution of 16 September 2014 on the draft Council decision on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one

part, and Ukraine, of the other part, with the exception of the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other party (13613/2013 — C8-0105/2014 — 2013/0151A(NLE)) (Consent) // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2014-0014+0+DOC+XML+V0//EN>

19. Enlargement of the European Union // [Electronic resource]. — Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_the_European_Union

20. 2014/295/EU: Council Decision of 17 March 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards the Preamble, Article 1, and Titles I, II and VII thereof // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0295>

21. 2014/668/EU: Council Decision of 23 June 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards Title III (with the exception of the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other Party) and Titles IV, V, VI and VII thereof, as well as the related Annexes and Protocols // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0668>

22. 2014/691/EU: Council Decision of 29 September 2014 amending Decision 2014/668/EU on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards Title III (with the exception of the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other Party) and Titles IV, V, VI and VII thereof, as well as the related Annexes and Protocols // [Electronic resource]. — Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32014D0691>

23. Право Європейського Союзу: Підручник / За ред. В. І. Муравйова. — К.: Юрінком Інтер, 2011. — 704 с. European Union Law: the Textbook / under the editorship of V. I. Muravyov. — K.: Yurinkom Inter, 2011. — 704 с. [in Ukrainian]

RATUSHNYI S. EU-UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT AS A SOURCE OF EUROPEAN UNION LAW.

Стаття надійшла до редакції 30.11.15.